

Sergij Vilfan

DAVČNI PRIVOLITVI KRANJSKE ZA LETI 1523 IN 1527 IN POPIS PREBIVALSTVA GOSPOSTVA GRADAC IZ TEH LET

I.

Potem ko se je z bratom Karlom V. dokončno sporazumel o delitvi dednih dežel, je nadvojvoda Ferdinand dne 14. aprila 1522 razpisal deželni zbor Kranjske na ponedeljek po nedelji jubilate (12. maj). Na deželni zbor, na katerem naj bi se opravil dedni poklon in ki naj bi se posvetoval o obrambi pred Turki, je povabil tudi gospostva in kraje, ki so »pod njegovima prednikoma šteli h Kranjski«, med njimi tudi še Trst. Ferdinandova instrukcija z dne 25. aprila 1522¹ vsebuje razen retoričnega opisa turških grozodejstev tudi dramatičen opis položaja v obmejnih ozemljih proti Turčiji (slabosti Ogrske in velike žrtve Hrvatov) in nasploh v Evropi (razprtije na Češko-Moravskem, težave s francoskim kraljem). Skliceval se je na svoje prizadevanje za boljšo obrambo proti Turkom v mednarodnem in meddeželnem obsegu. Vse to je bil uvod v deželnozborsko propozicijo, po kateri naj bi stanovni sprejeli sklepe o organizaciji obrambe in zbiranju sredstev zanjo.

Osrednja zamisel deželnoknežjega načrta je pravzaprav pomenila korak nazaj v primeri z že prej uveljavljenimi vojaško-davčnimi sistemi. V ospredju ni bilo plačilo globalne deželne davčne vsote, morda zato ne, ker prejšnja še ni bila plačana. Namesto nje je bila zopet predvidena neposredna postavitev čet: vsi uživalci imenjske rente — vštévši meščane in tržane — naj bi od vsakih sto funtov gosposke rente vzdrževali iz lastnega, to je brez prevalitve na podložnike, po enega jezdeca. Podložniki naj bi vzdrževali pešce in sicer praviloma devet podložnikov desetega, ki naj bi bil popolnoma opremljen. Med te tradicionalne načine vzdrževanja obrambe, ki so sloneli na razlikovanju med gosposko rento in podložno kmetijo, se je v ta predlog vpletla zamisel obdavčitve po zmožnosti (nach seinem vermügen), ki naj bi veljala za rokodelce in druge ljudi brez nepremičnin² in ki

¹ Arhiv Slovenije, Stanovski arhiv fasc. 212. Prim. A. Dämitz, Geschichte Krains, Zweiter Theil, Ljubljana 1875, str. 103 sl.

² Najbrž v zvezi s tem so štajerski stanovni na deželnem zboru po Jurjevem določili, naj te ljudi popiše duhovščina, Arhiv Slovenije, Stanovski arhiv fasc. 212. — Fr. Mensi, Geschichte der direkten Steuern in Steiermark II, Graz und Wien 1912, str. 215 in 225 navaja o tem le nepovezane podatke.

naj bi bila namenjena vzdrževanju enega vojaka na devet plačnikov. Prav tako naj bi se obdavčili kramarji, škoti, založniki in trgovske družbe, ki so imeli v deželi skladišča ali bili v njej naseljeni. Druge zamisli tega na široko zasnovanega obrambnega načrta in vprašanje njihove realizacije tu lahko preidemo. Omenjeno naj bo, da so se v tem predlogu pojavile zamisli, ki so jih izvajali v naslednjih letih (npr. popis cerkvenih dragocenosti). Zadošča nam ugotovitev, da je skušal deželni knez v ta predlog vplesti načine obdavčenja, ki naj bi se prilagodili »zmogljivosti« posameznika in ki naj bi pritegnili v obdavčenje vire, na katere se običajna davčna tehnika ni toliko ozirala.

Mnogo pomembnejši korak v tej smeri je pomenil Ferdinandov predlog za obdavčenje v letih 1523—1525, vsebovan v instrukciji z dne 4. januarja 1523.³ Kako so dogodki pritiskali na sprejetje davčne privolitve, priča dejstvo, da so kranjski deželni stanovi pristali na deželnoknežje predloge že 11. januarja 1523 na deželnem zboru v Kranju. Vendar predlaganega obdavčenja niso sprejeli za tri leta, temveč samo za eno leto. Vezali so svoj pristanek na pogoj, da se bo enak davek pobiral tudi na deželnoknežjem komornem premoženju in so sicer le nekoliko precizirali tisto točko predloga, ki je zadevala davek od vrednosti.⁴

Davčno privolitev, ki je torej skoraj v celoti soglašala z deželnoknežjim predlogom, je moč z nekoliko modernejšimi izrazi in v nekoliko bolj sistematični razvrstitvi — zato tudi bistveno krajše — povzeti takole:

1. *Davek od vrednosti*

a) Davek od vrednosti nepremičnin, rent, kapitalov v družbah in od denarja, naloženega v zastavo ali na obresti, je bil odmerjen na 0,5% od vrednosti. Iz rent, vpisanih v napovedni knjigi iz leta 1518 (poznejši imenjski knjigi) se je vrednost računala tako, da so se te rente kapitalizirale s faktorjem 20; davek je torej znašal 10% imenjske rente. Ta davek naj bi zajel tudi cerkvene oblacije.

³ Arhiv Slovenije, Stanovski arhiv fasc. 212. — Podatkov, ki jih imamo o davku za l. 1523, F. Mensi v navedenem ne navaja. Med davki, ki niso bili odmerjeni na podlagi imenja (Tabela IX na str. 354), obdavčenje iz l. 1523 ni navedeno. Morda je bilo v tem letu na Štajerskem nekoliko drugače kot na Kranjskem; Fr. Mensi, o. c. I, Graz und Wien 1910, Tabela IX B na str. 482, navaja za to leto davek na imenje.

⁴ Odgovor je zanimiv še v mnogih drugih pogledih, na primer kar zadeva ločitev med komornim in deželnim premoženjem pri zbiranju davkov. — Značilno je zatrdjevanje stanov, da imajo pravico do obdavčenja kmetov, češ da so ti njihova prosta last in ne zaščiteni (vnsor armleut vnsor frey eigen vnd nit holden sein). Gre seveda za stanovsko teorijo, iz katere ni moč sklepati na dejansko naravo razmerja. V drugih zvezah terminološko razlikovanje nikakor ni bilo tako jasno. — V letu 1522 se je na podlagi sklepa, ki nam doslej še ni znan, kmečki deželni vpoklic naknadno določil tako, da naj bi dva podložnika vzdrževala tretjega, Kranjski stanovi za leto 1523 predlagajo, naj bi se vpoklic zmanjšal tako, da bi trije vzdrževali četrtega. Prejšnji vpoklic je namreč med kmeti vzbudil veliko nejevoljo in v Kamniku je prišlo l. 1522 do nerodov, ko so hoteli kmetje — očitno ob novačenju vpoklica — zabosti četrtega mojstra in deželskega sodnika. Stanovi so opozarjali tudi na to, da je ta upornost ostala dotlej nekaznovana. — Odgovor je zanimiv tudi glede razmerja med Trstom in Kranjsko.

b) Davek od vrednosti dragocenosti (nakita, zlatnine) naj bi znašal 2,5 odstotka od njihove vrednosti po samoocenitvi in naj bi se »po vesti« zbiral v puščico.

c) Davek od vrednosti obrti naj bi plačevali obrtniki in trgovci, tudi tuji obrtniki in trgovci v mestih. Znašal naj bi 0,5 %. Ni povedano, kako naj bi se vrednost obrti izračunala; najbrž je bila mišljena vrednost večjega orodja pri obrtnikih, pri trgovcih pa vrednost kapitala v denarju in blagu.

2. Davek na plačo

Znašal naj bi 1/60 plače in naj bi ga plačevale vse osebe v stalni službi, tudi duhovniki, ki so se preživljali le s plačo.

3. Davek na osebo, stopnjevan po premoženju

Veljal je za vse premoženjsko samostojne osebe od vključno (nižjega) plemiča, župnika in vikarja navzdol po naslednji lestvici, v kateri smo višino davka enotno preračunali na bele denariče, tj. četrtrine krajcarja:

Vrednost premoženja gld	Nižji plemič, župnik, vikar	Meščan, benefikat	Kmet	Plemkinja	Meščanka	Kmetica
do 25	120	10	10	60	10	5
25 -50	120	15	12	60	10	5
50-100	120	30	15	60	10	10
100-500	120	60	30	60	30	10
500-1000	120	120	60	60	60	30
nad 1000	240	240	120	120	120	60

4. Čisti davek na osebo

a) Po stanovski lestvici je veljal za vse pripadnike višjih stanov od vključno viteza, doktorja in kanonika navzgor. Odmerjen je bilo po stanu od 2-5 gld. za moške, za ženske približno na polovico od te mere.

b) Podobni kriteriji so bili uporabljeni pri glavarini na duhovnike (brez beneficija, fare, službe ali funkcije), na menihe in nune (10 den.), na nenaseljene rokodelce in pomočnike (12 den.) ter na moške in ženske duinarje (10 den.).

c) Za vse druge odrasle osebe, ki jih ni zajel davek po prejšnjih točkah (kriterij odraslosti je bila starost za prejemanje zakramentov), je veljala splošna glavarina 4 den. na osebo.

Davek od vrednosti se je pri tem očitno lahko kombiniral s čistim davkom na osebo, ne pa z davkom na osebo, ki se je odmerjal po premoženju.

Pri tem davku imamo opravka z zelo razvejenim sistemom, ki je skušal zajeti vse mogoče davčne vire, upoštevajoč pri tem tako stanovske kot premoženjske kriterije. Zanimiv je tako v davčno-tehničnem kot tudi v socialnogodovinskem pogledu.

Stanovsko davčno privolitev, ki je dala končno obliko davčnemu predpisu za leto 1523, je deželni knez sprejel z deželnozborsko reso-

lucijo z dne 24. februarja 1523.⁵ Nekatero sporne točke o tehnični izvedbi so reševali s poznejšim dopisovanjem. -- Ne glede na to sta deželni upravitelj Jožef Lamberg in deželni stanovski odbor razglasila izvršilni predpis o »deželni pomoči proti Turkom«. V razglasu so med drugim določili, kako naj bi se zbrali za obdavčitev potrebni podatki, torej kako naj bi se izvedel na Kranjskem popis prebivalstva.

V glavnem so se pri določitvi popisnih organov in enot ravnali po tem, kdo je imel nad neko vrsto prebivalstva nižjo jurisdikcijo in ki je torej že po navadi zbiral davek od prebivalstva, ki je štel pod njegovo nižjo jurisdikcijo. Popisne enote so torej bile naslednje:

Zemljiški gospodje: za kmete in podružnike z odraslimi otroki, za (podeželske) trgovce in obrtnike, rokodelske pomočnike in druge hlapce, duinarje in duinarice.

Generalni vikarji in arhidiakoni: za duhovščino in samostane, učitelje, študente, odrasle učence in cerkovnike.

Zupan(i), sodniki in po dva iz vsakega mestnega sveta: za mestne prebivalce in tujce, za družbe in posojilodajalce na obresti, nadalje za rokodelske pomočnike, predilje, škote, kramarje, potnike itd.

Upravitelji deželskih sodišč: za proste hlapce, nenaseljene ženske in dekle in sploh za ljudi, ki niso bili nikomur podložni.

Za davek od vrednosti rent je veljala napoved iz 1518. leta, ki jo je moral vsak davčni obvezanec pri svoji časti potrditi oziroma popraviti. Tak davek je bil obvezen tudi za zastavne imetnike. Za pripadnike višjih stanov se je pri tem razumelo, da bodo glavarino plačali neposredno komisiji za zbiranje davka.

Kombinirani davek na osebo, premoženje, obrt in mezdo je bil za tiste čase zelo diferenciran davek. Njegova slabost pa je bila predvsem v tem, da je bil njegov uspeh odvisen od zelo zahtevnega tehničnega postopka pri ugotavljanju davčnih obvezancev in osnov, pri tem pa se ugotovitve niso mogle veljati več kot za eno leto. Kakor hitro bi se zopet razpisal davek po enakih kriterijih, bi bilo treba ves popis opraviti znova. Davek na imenjsko rento je bil s svojimi neprimerno bolj ustaljenimi osnovami za daljšo dobo bolj praktičen. Tako so se ob pogajanjih za naslednji davčni razpis od srede leta 1523 dalje vrnili zopet k preprostejšim osnovam in nekaj let je govor zopet le o globalnih deželnih davčnih privolitvah.⁶

Ponovno je bila sprejeta neka vrsta kombiniranega davka pod imenom »splošnega denariča« (der gemaine Pfennig) za l. 1527. Zgodovina tega davka je vsaj za Štajersko nekoliko obdelana.⁷ Kranjska davčna privolitev⁸ je bila sicer nekoliko drugačna od štajerske, vendar naj

⁵ Ta in nadaljnji spisi o razpisu davka za l. 1523 so prav tako kot prejšnji zbrani v aktih deželnega zbora, Arhiv Slovenije, Stanovski arhiv, fasc. 212.

⁶ Prav tam. -- Vprašanje je celó, koliko so davčno privolitev iz začetka leta 1523 praktično sploh mogli izvesti.

⁷ Fr. Mensi o. c. II. str. 147 sl.

⁸ Zelo malo o tem A. Dimitz, o. c. str. 112. Glavni spisi iz precej obsežnega gradiva: Ferdinandova instrukcija Praga 17. marec 1527, sklep deželnega zbora 21. maj 1527 (oboje v Arhivu Slovenije, Stanovski arhiv fasc. 213) in razglas 27. maja 1527 (v istem fondu fasc. 525 d).

na tem mestu zadošča ugotovitev, da je bilo pri »splošnem denariču«⁹ za leto 1527 še bolj kot pri davku za leto 1523 težišče preneseno na navadno glavarino in to v obliki tedenskega denariča. Tudi ta davčna privolitev je dala povod za popis prebivalstva, ki pa je bil precej preprostejši od prej omenjenega popisa za l. 1523.

II.

Od popisnega gradiva iz let 1523 in 1527 sta mi doslej znana le popisa za gospostvo Gradac v Beli Krajini.⁹ Kazno je, da so popisno gradivo v glavnem uničili in da so le naključno ohranjeni posamezni drobci, na katere naletimo med drugim arhivskim gradivom. Najdbo morebitnih nadaljnjih drobcev moramo prepustiti naključju in se omejiti na edina doslej najdena popisa.

Glavne rezultate obeh doslej znanih popisov smo povzeli v priloženih tabelah. Iz njih, iz nadaljnjih podatkov, ki jih vsebujeta vira, in z delno pritegnitvijo literature moremo povzeti naslednje ugotovitve:

Popisna enota je bilo gospostvo Gradac. Podložniki tega gospostva — katerega sedež je bil na ozemlju deželskega sodišča Metlika — niso bili strujeno naseljeni. Popisa torej ne dajeta podobe o prebivalstvu natančno omejenega ozemlja. Očitno je, da je popis oseb, ki so spadale pod gospostvo Gradac, zajel v nekaterih naseljih vse ali skoraj vse prebivalstvo, v drugih pa le zelo majhen del.

Reprezentančno vrednost popisov je treba presojati tako glede na značaj popisne enote kot glede na število zajetih gospodarstev in oseb. Kar zadeva prvo, moremo v glavnem razlikovati tri okolišče. Vasi v bližini gradu Gradac (podružniki pri Gradcu) in druge vasi med Kolpo in Lahinjo blizu sotočja so zastopane s precejšnjim številom gospodarstev. Za ta okoliš dajeta popisa nedvomno skoraj popolno podobo. V splošnem veljajo glavni sklepi iz popisa vsaj za ozemlje fare Podzemelj. — Druga dva okoliša sta levi breg Lahinje z nekaj vasmí v okolici Črnomlja ter skupina vasi severovzhodno od Semiča. V teh dveh okoliših je z obema popisoma zajet nedvomno le del gospodarstev in prebivalstva. Ker pa v glavnih vprašanjih, ki nas pri obeh popisih zanimajo, ni pričakovati bistvenih razlik znotraj posameznih vasi in okolišev, moreta popisa iz let 1523 in 1527 veljati kot vzorčna popisa za oba navedena okoliša. Ker so s tem po vzorcu zajeti različni predeli Bele Krajine, sta popisa, če ju uporabimo s potrebno previdnostjo, vsaj do neke mere reprezentančna tudi za celotno Belo Krajino. To tembolj,

⁹ Leibstewr register im 23 jar in Metlinger poden; leibstewr register Nielen von Turn ammer leut gen Gratz gehorig des 23 jars an die jenen die nicht zu gottstisch geend (Arhiv Slovenije, Stanovski arhiv fasc. 525 d). Sicer je dvakrat zapisana tudi pisarniška beležka o predložitvi leta 1530, vendar z drugo pisavo. O tem, da je soznam nastal l. 1523, ni nikakega dvoma. Zakaj so ga morda predložili tudi pozneje, je drugo vprašanje, ki ne vpliva na datiranje samega popisa. Popis oseb in vpis zneskov se ujema z davčnim razpisom za l. 1523, le da so pri odmeri davka glede na vrednost premoženja uporabili nekoliko bolj gibčno lestvico. — Drugi popis ima naslov Leibsteuer register im 27 jar in je shranjen prav tam kot prvi.

ker med popisanimi okoliši ni opaziti bistvenih razlik in ker je v popisu iz leta 1523 zajetih 171 gospodarstev s 361 odraslimi osebami, v popisu iz leta 1527 pa 106 gospodarstev z 203 odraslimi osebami.

Družinska struktura prebivalstva je pri obeh popisih — skladno z njunim davčnim namenom — spoznavna le za odraslo prebivalstvo (za prebivalce, ki so imeli starost za prejemanje zakrametov). Lahko bi torej rekli, da je zajeto produktivno prebivalstvo. Poprečje tega prebivalstva na kmetijo (grasčina in podružniki so puščeni ob strani) je znašalo:

i. 1523	2,25
i. 1527	2,20

Temu primerno so tudi v obeh popisih po frekvenci daleč prevladovala kmečka gospodarstva s po dvema odraslima družinskima članoma (navadno mož in žena). Kakor so bila redka gospodarstva z le enim članom, tako so bila razmeroma maloštevilna gospodarstva s po tremi člani (1523: 25; 1527: 17), gospodarstva z več člani pa so bila prava redkost. Štiri člane je štelo po prvem popisu 5 gospodarstev, po drugem le še eno. Največje gospodarstvo po popisu iz leta 1523 (Mihael Pušič v Vranovičih) je imelo takole družino: gospodarja, gospodinjo, dva sinova, eno hčer, enega hlapca in eno dekle. Pri drugem popisu tako velikega gospodarstva več ne zasledimo.

Leta 1523 srečamo nekajkrat, toda zelo izjemoma, na kmetiji poleg gospodarjevega sina tudi sinovo ženo in enkrat poleg gospodarjevega brata tudi bratovo ženo. V kolono drugih sorodnikov v tabeli II smo všteli tudi gospodarjeve matere in brate. Kot je iz seštevka razvidno, je bilo takih družinskih članov le zelo malo. — Posebno omenbe sinove ali bratove žene navajajo k misli, da so izjemoma še poznali na kmetijah neke oblike zadružnega življenja. Toda taki primeri nastopajo tudi drugod in v mnogo poznejšem času; sklepanje na zadrugo bi bilo zelo tvegano.

Tako ostaja v veljavi splošni sklep, da so daleč prevladovale družine z zelo majhnim številom za delo sposobnih družinskih članov, ki so obsegale praviloma le moža in ženo ali pa, če je vodila gospodarstvo vdova, njo in sina ali hlapca. Iz tega je mnogoč sklep, da je razmeroma malo otrok dočakalo doraslost, kar pa jih je, so jim zelo hitro dali samostojno gospodarstvo. Pri tem so ali zasedli kako izpraznjeno kmetijo ali pa so morda tudi zemljo delili. Ker so ogromno večino kmetij imeli poročeni možje, katerih žene so bile žive, je na dlani tudi sklep, da so se vdovci in vdove kmalu po smrti drugega zakonca ponovno poročili.

Pri podružnikih družinska struktura v nobenem od obeh popisov ni navedena. Ker gre večidel za obrtnike, naseljene v bližini gradu, ne bi smeli iz tega sklepati, da niso imeli družin. Ne moremo pa pojasniti, zakaj teh ne pri enem ne pri drugem popisu niso zajeli.

Poklicna struktura prebivalstva je seveda razmeroma zelo enotna. Daleč prevladujejo kmetje, kmetice in njihova družina. Iz tabele III. izhaja, da je bilo med prebivalstvom (brez grajskih podružnikov) leta

1523 — 5% in leta 1527 — 8,2% družinčet (hlapcev in dekel). Toda pri prvem popisu je tu všteta tudi grajska služinčad (torej tudi trije hlapci, ki so bili verjetno v grajski straži), pri drugem popisu pa so upoštevani le hlapci in dekle pri kmetih. Pri hlapcih in deklah gre očitno za delovno silo, ki si je praktično poiskala zaposlitev tam, kjer je bila potreba po pomožnih močeh. Kolikor je moč presoditi, gre pri obeh popisih za prve izčrpnjše podatke o tem, kje in koliko se je na deželi uporabljala najeta delovna sila.

O prejemkih služinčadi imamo podatke le iz leta 1523 in to le za graščinsko služinčad. Trije hlapci so prejeli vsak po 6 funtov letno, kar kaže na to, da so bili vojaki za varstvo gradu in ne poljedelski hlapci. Uporabljali so jih najbrž tudi za izvajanje policijske oblasti nad kmeti. Poljedelski hlapec (pawkuecht) je bil le eden in je prejemal obleko in en funt letno. Prav toliko je prejela grajska kuharica. Dekla, ki je skrbela za živino, je prejela le obleko in ničesar v denarju, graščinski vratar pa je bil plačan po milosti (auf gnadt), kolikor se je gospodu zdelo. Vsi so seveda imeli stanovanje in hrano.

Neagrarno prebivalstvo so razen nekaterih izmed navedenih grajskih nameščencev sestavljali predvsem obrtniki. Ti so bili najbolj gosto naseljeni pri samem gradu Gradac kot podružniki. Sestav teh podružnikov je bil tale:

	Obrtniški priimki	Vdove	Drugi priimki
1523	8	2	5
1527	6	2	9

Obrtniški priimki — zapisani seveda v nemščini — so bili 1523: kamnosek, tesar, mesar, krojač, dva mlinarja in dva čevljarja; 1527 je bilo takih priimkov nekaj manj, pridružil pa se je priimek Kramarič. Imena prebivalcev po vaseh, ki bi kazala na obrtnike, so redka: podružnik Hoffnar (Lončar), kmet beber Wasyak (tkalec Bizjak), kmet Zidarič, kmet Weber (tkalec) ipd.

V tej zvezi naj bodo omenjena še imena, ki kažejo na funkcijo. Župan je kot priimek, bolj kot pridevek, naveden na prvem mestu med kmeti v Vranovičih, Štrekljevcu, Otoku in vasi Odensperg (Golše?), medtem ko je v Volčji vasi naveden na koncu kmetov pred podružniki. V tej vasi je med podružniki naveden tudi tamkajšnji oskrbnik (phlegar daselbst), v Ogrskem rovtu pri Kostelu pa je naveden celo nek Clemen Vitzumb. V vasi Pirgkach je l. 1527 naveden priimek Richter, pri Sv. Martinu pa mežnar.

Skoraj vsi kmetje in podružniki so navedeni z imenom in nekakim priimkom ali vzdevkom, ki pa gotovo ni bil hišno ime. Domnevamo, da priimek ali vzdevek tedaj ni bil ustaljen; lahko se je najbrž menjal pri eni in isti osebi in skoraj gotovo ni vedno prehajal od očeta na sina. Kljub temu pa smemo iz teh — recimo priimkov — izvajati še nekatere nadaljuje sklepe.

Etnični izvor prebivalstva je moč po imenih in priimkih le približno nakazati, posebno če o tem ne nameravamo izvesti podrobne štu-

dije. Sama imena so navedena v zelo različnih oblikah, ki zvene deloma slovenski (Ambrož, Gregor, Blaž, Tomaž, Vid), deloma bolj hrvatsko-srbski (Petric, Gurgur, Mate, Mikula), deloma so prikrojena v nemško obliko (Partl, Oswald).

K predstavi o priimkih naj pripomore navedba po zaporedju prve navedbe v popisu. Tako srečujemo l. 1523 tele priimke: Župan, Daut, Pušič, Uršan, Kančič, Vučič, Jurkovič, Kutlič, Radovanič, Pripšič, Čič Bursaga, Varič, Postiš (?), Gušič, Dekletič, Vošnjak, Zapeklič, Nejra, Kališarica (Kalischin), Pukelj, Simatič, Lalič, Grižina, Papa, Vencetič, Cvitko, Grlec, Stepkovič, Mulec, Vabič, Mulčič, Bezjak, Maršan, Picetič, Suntič, Vaklič, Zidarič, Brožič, Vrbišek, Frajle, Kočevar, Manadrar, Slaudraš, Kralj (Konig), Borkovič, Račič, Velašič, Stoklas, Mišica, Štulec, Juvančič, Gerlovec, Seročič, Kozjanič, Benkovič (?), Brokanič (?), Sepacher, Rupe, Vajk, Maček, Vavek, Vreh, Šnata, Brune, Klemenčič, Mihel, Jardinič, Janžek, Zusar (?), Panjan, Merikunetič (?), Marentinič, Steflančič, Lipovec, Zvegelj, Ajtit, Krenetič, Brunič, Aulne, Štrakl, Trobar, Vasdalič (?), Fornič, Glad, Vračič. Končnica -ič je večinoma pisana kot -isch, vendar jo prepisujemo kot -ič, pri čemer ne moremo razlikovati med -iē in -iē.

Leta 1527 je precejšnje število prejšnjih priimkov odpadlo, srečujemo pa nove: Štiurac, Vučič se je spremenil v Bušič, Vurdarič, Karnar, Lah, Juvanec, Kalčič, Creiner, Krbavčič, Skopil, Ivanetič, Brodar, Kešmer, Perkovič, Pogschil (?), Picetič, Kirin (?), Parštec, Levak, Žabič, Peršin, Pajko, Klepec, Korošica, Kundič, Škala, Druganič.

Ženska imena 1523: Jeguca, Peruška, Ursula, Roža, Margareta, Katarina, Markovšica Jele; 1527: Slavica, Petrica.

Popis vrednosti so izvedli le leta 1523. Pri tem ni bilo določeno, od česa naj se pri kmetih računa vrednost. Očitno pa je, da pri kmetih niso računali vrednosti kmetije (hiše in zemlje), temveč samo vrednost premičnin, torej praktično živine. Tako nam najbrž popis vrednosti daje precej nazorno podobo o tem, koliko živine so redili posamezni kmetje, pri čemer lahko za orientacijo velja podatek, da je nekaj let prej veljal volič nekaj čez 3 goldinarje,¹⁰ tako da lahko računamo za 4 gld. v popisu najmanj eno glavo goveda. Ker so davčne cenitve že od nekdanj bolj ali manj pod realno vrednostjo, dobimo s tem ključ za določitev minimalnega števila velike živine.

Pri nekaterih kmetih »vrednost« ni navedena, pri drugih pa v zelo različnih vsotah, kar kaže na to, da je niso določali kar po nekem pavšalu. Razlike niso le med kmeti ene vasi, temveč tudi med posameznimi vasi. Popis daje torej podobo o razviti premoženjski diferenciaciji med kmeti kakor tudi podobo o tem, katere vasi so veljale za bolj premožne — ali sploh bolj primerne za gospodarjenje — kot druge. Najvišje so bile ocenjene kmetije v vasi Kal(ec), kjer je en gospodar imel celo za 100 gld vrednosti. Srednje visoke ocenitve (nekako med 20 in 50) so najbolj pogoste v vaseh Otok in Podzemelj. Vrednost med

¹⁰ Mestni arhiv Ljubljana, Cod. XXIII/48 passim.

10 in 20 gld je zelo pogosta v Vranovičih. Zelo velik razpon med nizkimi (5—10) in višjimi vrednostmi (nad 40) opazimo v vasi Zastava, medtem ko se najbolj pogoste nizke vrednosti (največ med 5—10) pojavljajo v Ogrskem rovtu ali Lazu pri Kostelu, kjer je mlinar imel daleč več kot drugi.

Turški vpadi¹¹ in premiki prebivalstva so očitno v ozki vzročni zvezi. Podatki iz leta 1523 dajejo podobo o stanju prebivalstva kakršno je bilo potem, ko so ti kraji imeli skozi dvajset let skoraj popoln mir pred turškimi vpadi. Popis iz leta 1527 pa prikazuje stanje neposredno po več zaporednih turških vpadih, od katerih je bil menda najhujši tisti iz leta 1524. Da popis iz leta 1527 ne navaja nekaterih vasi, je v glavnem posledica teh vpadov. Vzroki za izpustitev nekaterih vasi so sicer lahko tudi drugje (npr. da so več zaselkov zajeli pod enim imenom; manj verjetno je, da bi bilo gospostvo nekatere kmetije odsvojilo), toda padec števila gospodarstev od 170 na 106 je treba vendarle povezovati v glavnem s turškimi vpadi. Vasi in kmetije, ki jih popis iz leta 1527 ne zajema, sicer niso bile nujno popolnoma uničene; dovolj je bilo, da so pretrpele kakršno koli škodo, da so bile oproščene davka in zato izpuščene v popisu. Najmanj, kar moremo iz števila popisanih gospodarstev sklepati pa je to, da pri dobrih dveh tretjinah kmetij niso šteli, da bi bile od Turkov oškodovane v tolikšni meri, da bi jih mogli oprostiti davka. V zvezi z opisi katastrofalnih dogodkov iz prejšnjih let je to nekoliko presenetljivo.

Toda ne gre primerjati le gospodarstev, temveč tudi samo prebivalstvo. Tu so namreč opazni veliki premiki. Deloma so se kmetje iz enega kraja premaknili v drugega; dva kmeta, ki sta bila 1523 v Ogrskem rovtu ali Lazu, srečujemo 1527 Nad jamo. Roža iz Cerovca je najbrž ista, ki jo najdemo 1527 med podružniki pri graščini. Napačno pa bi bilo pri tem, misliti na praktično izvajanje proste saje s strani gospostva.

Bolj značilno kot premiki kmetov, ki smo jih srečali leta 1523, pa je dejstvo, da se 1527 na mnogih kmetijah pojavljajo popolnoma nova imena. To izhaja že iz zgornje navedbe priimkov. Tudi na gospodarstvih, ki leta 1527 niso bila oproščena davka in ki niso veljala kot prizadeta po Turkih, se je torej med letoma 1523 in 1527 zamenjal velik del gospodarjev in njihovih družin. Pri tem so se naselili na posesti graščine Gradac tudi kmetje, ki prej niso bili pod to graščino. Iz tega bi mogli sklepati, da so turški napadi prizadeli mnogo bolj prebivalstvo kot pa gospodarsko uporabnost samih kmetij. Nadalje je dopusten sklep, da se je prebivalstvo vendarle razmeroma hitro obnavljalo z novim dotokom. Novi priimki iz leta 1527 pa ne kažejo na to, da bi pri tem šlo že za prve naselitve Uskokov na opuščenih kmetijah. Kazno je, da so novi naseljenci prihajali iz različnih krajev, največ pa vendarle iz najbližje okolice. Podrobnejšo analizo in statistiko imen bi bilo treba

¹¹ St. Jug. Turški vpadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja, Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XXIV, 1943, zlasti str. 36—46.